

STRATEGII DE DEZVOLTARE A COMPETENȚEI LINGVISTICE/PRAGMATICE PRIN ABORDAREA DIDACTICĂ A TEXTELOR FUNCȚIONALE

Olga COSOVAN, dr., conf. univ.

Summary

The studying of functional texts at gymnasium level is aligned to the establishing and developing of the actional-strategic competence. In the current education system of Moldova, this aspect of learning is marginalised, which both national and international testing confirms. In order to redress the situation, there ought to be consecutively applied a strategy comprising all types of intellectual operations, which would constitute an opening towards the solving of relevant issues.

Demersul didactic la limba și literatura română include, în conformitate cu standardele și curriculumul național, studiul unor texte literare și nonliterare. Textele literare urmează o tradiție testată pe parcursul mai multor decenii de abordare exhaustivă, iar didactica propune scenarii alternative de desfășurare a demersului pentru poezia lirică, basm, povestire, nuvelă etc. Valențele formative ale textelor literare, valoarea lor artistică și numeroasele aprecieri critice atribuie le rolul de preferate. În opoziție cu ele, textele nonliterare sunt marginalizate și, în linii mari, orientate spre elaborare. În viziunea majorității profesorilor și elevilor, studiul unor texte funcționale este la periferie, elevul trebuie să poată scrie un atare tip de text, deși deseori nu o poate face. În viața de dincolo de pereții școlii, *extra muros*, absolventul va fi pus adesea față în față cu variate texte funcționale, la acestea raportându-se nu doar textele oficiale (cererea, CV-ul, procura, anunțul etc.), ci și rețeta, instrucțiunea, scrisoarea, invitația, texte de popularizare a informațiilor științifice, articole de enciclopedii. Rezultatele evaluărilor [3] arată că elevii nu știu nici să citească, nici să producă adecvat texte funcționale corespunzătoare vârstei și prevăzute de curriculum.

Competența pragmatică, examinată ca parte a competenței lingvistice, reclamă strategii specifice de formare și dezvoltare, mai ales în contextul comunicării în lumea contemporană, poliglotă, multiculturală, dar totodată supusă globalizării și vitezomană în raport cu tehnologiile. Or, **competența de comunicare lingvistică** este competența care îi permite unei persoane să acționeze, utilizând cu precădere mijloacele lingvistice[1, 16]. Pentru ca elevul/absolventul să facă dovada acestei competențe, sunt necesare strategii specifice, care ar permite ca o invitație să fie și descifrată adecvat, și produsă în conformitate cu circumstanțele; un anunț să fie înțeles la auz sau lectură fără explicații suplimentare, o rețetă sau instrucțiune să fie urmată sau prezentată coerent și logic.

Situația actuală ne face să credem, în baza unor evaluări pe curriculumul realizat (cl. a VIII-a) [4], că, în cazurile fericite, sunt asimilate modelele de scriere a câtorva texte (cerere, CV, anunț), mai ales în procesul de pregătire pentru examene. Celelalte texte nu sunt nici înțelese la lectură independentă, nici produse conform legendei.

Schimbarea de paradigmă care trebuie să se producă vizează următoarele aspecte:

A. Textul funcțional trebuie să fie supus aceluiași proceduri de lectură, înțelegere, aplicare, analiză ca și textele literare.

Nivelurile de alfabetizare în lectură, stabilite de organismele internaționale, sunt comparabile cu operațiile intelectuale prescrise de taxonomia lui Bloom. Cunoașterea textului funcțional se poate realiza prin lectură, dar lectura este diferită de sonorizarea unui text literar. Examinarea vizuală a paginii, estimarea aranjării în rubrici, coloane sau în alt fel a textului non-continuu, a unui bilet, orar, afiș sau poster, cere înțelegerea tuturor convențiilor, siglelor, abrevierilor, semnelor, culorilor. Înțelegerea textului, rezolvarea unor probleme legate de interpretarea informației, exersarea competenței acțional-strategice sunt pași de interogare multiprocesuală, prin care se poate ajunge la esență. Nu mai puțin importantă este examinarea imaginilor adiacente, înțelegerea și comentarea lor, procesarea referințelor (de exemplu, într-un articol de enciclopedie sau o instrucțiune).

Operațiile de ordin superior, analiza și sinteza, solicită efortul de a selecta datele, pretind determinarea și organizarea câtorva fragmente de informație incluse; implică extragerea de informație și cer ca cititorul să găsească și să organizeze câteva fragmente de informație plasată adânc, deducând-o pe cea relevantă; reclamă ca cititorul să facă deducții, comparații și contrapunerii multiple, care ar fi detaliate și precise.

Ca procedură de evaluare (a textelor funcționale, nu a competențelor elevilor), se va urmări înțelegerea importanței acestui tip de texte în viața de zi cu zi, sensibilizarea în legătură cu necesitatea de a le redacta și prezenta adecvat, a le plasa în locurile cele mai potrivite etc. [2, 35-45].

B. Trebuie elaborată și experimentată, iar ulterior promovată prin auxiliarele didactice și formarea profesorilor, strategia generală de abordare a textului funcțional, ca studiu integrat.

Această strategie se poate materializa prin parcurgerea câtorva traiecte clare, care vor constitui o paradigmă didactică.

a) Textul funcțional este nucleu al unității. În modul acesta, unitatea de învățare pornește de la un anumit tip de texte funcționale, iar exersarea include, cum am arătat mai sus, diverse operații intelectuale și se orientează spre formarea de competențe, spre examinarea circumstanțelor de aplicare a acestor texte. Studiul limbii, conexiunile cu textele literare sunt de fundal – elevul revine în repetate rânduri la acest tip de text (scrisoarea, CV-ul, rețeta sau oricare altul din lista celor prevăzute de curriculum). Dacă în miezul unității se află rețeta, în demersul didactic de la clasă vor fi puse diverse rețete, incluse în manual sau accesibile din alte surse. Deschiderea pentru studiul limbii, pentru inovațiile lexicale (și aici terenul este fertil!) și numele proprii, denumirile comerciale ale produselor și preparatelor, pentru construcția specifică și aranjarea în pagină a textului sunt largi. Este oportun ca aici să fie actualizate sau asimilate denumirile specifice ale instrumentelor, ustensilelor, vaselor de care e nevoie, la fel, se va insista asupra exactității numelor de operații și procese. Parcurgând diferite rețete din reviste, cărți de bucate, site-uri și emisiuni specializate, elevii trebuie ghidați să conștientizeze cum se elaborează și se prezintă o rețetă, de ce e nevoie de asemenea texte și cui se adresează. Nu vom expune aici posibilitățile de abordare interdisciplinară a rețetelor, insistăm doar asupra alocării de timp suficient pentru ca tipul de text să intre în uzul conștientizat al elevilor.

b) Textul funcțional este adiacent studiului textului literar: fără a fi citat, prezența lui este sugerată de povestire, nuvelă, roman, dramă; textul studiat servește ca legendă pentru elaborarea textelor funcționale necesare. Dacă vom renunța din start la abordări comice și neîntemeiate, acest demers va contribui la sesizarea importanței textelor funcționale, care se află în preajma derulării evenimentelor. E adevărat că unele texte literare citează integral sau parțial scrisori, telegrame, cereri, iar acestea pot fi examinate în detalii vs. situație. În majoritatea cazurilor, analiza detaliată a pânzelor epice și experiența de viață ne fac să restabilim elementele lipsă, dar coerente cu textul: cum trebuie să arate „marele semnal” din romanul lui A. Busuioc *Singur în fața dragostei*? Cererile de angajare și concediere? Ce acte include dosarul lui Radu Negrescu, al Vioricăi Vrabie? Cum sunt CV-urile lor? Sunt informații deductibile din text, care trebuie traduse în alt limbaj și considerăm exercițiul util. Reportajul, ca alt text non-literar, poate însoți studiul variatelor texte literare, de la basm și snoavă la romane de proporții.

c) Textul funcțional este un pretext pentru scrierea reflexivă sau scrierea de ficțiune. Am recomanda acest demers pentru situațiile când se revine asupra unui tip de text. Studiile de psihopedagogie susțin că, pentru eficiența demersului și asimilarea unor noțiuni, informații, modele, e necesar un număr minim de 3 ore de studiu și exersare. Eficiența crește, dacă aceste 3 ore sunt eșalonate în timp, în clase diferite ale aceluiași ciclu de școlarizare. Diverse tehnici de scriere creativă permit exersarea competenței de a produce texte coerente cu tentă artistică, iar în calitate de suport poate fi utilizat un document sau alt text funcțional autentic. Un anunț sau certificat de epocă, un exponat de muzeu sau din arhiva casei, o listă de catalog poate declanșa creativitatea și trezi talentul de povestitor. Firește, este important ca elevii să se documenteze și narațiunea lor să corespundă circumstanțelor, să înțeleagă ce rămâne în spatele unor secvențe seci de text

funcțional. În ultimă analiză, asemenea abordare trebuie să sensibilizeze asupra diversității modurilor de a spune (sau masca) ceva. Nu mai puțin important este să se simtă diferența de stil.

Demersul didactic include texte artistice care au titlu de text funcțional sau respectă în linii mari stilistica speciei, dar limbajul, mai ales incoerența intenționată, erorile, gafele trădează esența de stil beletristic. Textul are un titlu provocator de text funcțional, dar este un text artistic, preluând de la omonimul său doar anumiți parametri de stil. Texte poetice cu titluri precum *Cerere*, *Autobiografie* sau *Formular*, schițe de I. L. Caragiale și T. Mușatescu, secvențe din scrierile lui Ioan Groșan (*Telegrame*, *Proces-verbal sau Raport*) urmează a fi privite ca punct inițial, evocare și provocare, sau ca final într-un modul de studiu, servind ca antiexemplu.

d) Textul funcțional este o continuare logică a studiului limbii și se anexează la unitățile de conținut din practica rațională și funcțională. În acest caz, se pot anticipa anumite probleme de ortografie sau punctuație, inerente producerii textelor funcționale, aranjarea în pagină a unor tipuri de texte și chiar completarea formularelor standardizate. Problemele de ortografie a substantivelor proprii-denumiri geografice, de străzi, de instituții și subdiviziuni ale acestora vor apărea în procesul elaborării CV-ului, a unor invitații sau scrisori; aceleași probleme vor putea fi identificate în redactarea reportajelor, a anunțurilor ș.a. texte funcționale. Tot în situațiile de redactare a unor texte funcționale trebuie actualizate regulile de aplicare a semnelor de punctuație (adresări, apoziiții, complementele circumstanțiale în serie, urări – toate acestea reclamă atenția autorului, dat fiind specificul comunicării scrise). Ceea ce va fi urmărit, la dimensiune existențială și atitudinală, va fi responsabilitatea față de aspectul de limbă al textului pe care îl expediezi, afișezi; care vorbește despre tine în absența ta.

e) Textele funcționale, prevăzute pentru studiu, trebuie să se constituie ca module independente în fiecare clasă de gimnaziu, astfel încât să se poată urmări, pe verticală, de la o clasă la alta, și pe orizontală, în aceeași clasă, logica elaborării tipului respectiv de text. În acest caz, ar fi necesară o ușoară rearanjare a conținuturilor în curriculum, iar în miezul aceluși modul ar trebui plasată problema, pentru a cărei soluționare este nevoie de anumite scrisori, acte, formulare.

Un asemenea modul în clasa a V-a trebuie să includă conținuturile: Biletul. Mesajul telefonic. Mesajul electronic. Felicitarea. Ca problemă cotidiană, ar fi elementara necesitate de comunicare a unei informații, cu examinarea alternativelor posibile; necesitatea și contextele în care este adecvat a adresa felicitări orale sau scrise, urările potrivite la diverse ocazii și sărbători. Asimilate în bloc, modalitățile de a transmite o informație vor forma un sistem operațional, care va facilita comunicarea interpersonală. Elevul trebuie să caute soluția pentru o problemă de comunicare, să se civilizeze învățând limba, ca pe durata vieții să poată respecta o etichetă socială și verbală.

Modulul corespunzător clasei a VI-a va include: Notițele. Rețeta. Instrucțiunea. Situația ține de competența acțional-strategică și implică variate modalități de a înregistra și transmite o informație, tehnologia sau algoritmul unui proces. Învățând în continuare „de-a lungul vieții” (LLL), elevul de azi va avea de descifrat sute de instrucțiuni și rețete, de asemenea, va avea de înregistrat o informație și de lansat instrucțiuni, rețete. Puse alături și examinate consecutiv, aceste tipuri de texte funcționale converg spre o disciplină tehnologică și promovează un model sobru de comunicare, exactă și explicită.

Pentru clasa a VII-a, este recomandabil modulul Forumul. Anunțul. Invitația. Orientat spre comunicarea publică, adresându-se unui cerc larg de persoane cunoscute și necunoscute, textul postat pe forum, făcut public în calitate de anunț sau invitație trebuie să corespundă situației de comunicare, iar elevii să perceapă în detalii cui se adresează, ce riscuri comportă o exprimare ambiguă sau incorectă. Formularea problemelor care se pot rezolva prin anunțuri și invitații ține de cotidianul vieții școlare, iar textele respective se pot completa și suplimenta reciproc.

Textele modulului dat în clasa a VIII-a țin de aspectul reglementării relațiilor cu angajatorii: cerere, CV, urmate de formulare completate, biografie și autobiografie, constituie un dosar minim. Este bine ca

elevul să fie ghidat sau ajutat să-și facă manu propria un atare portofoliu, prototip al dosarelor și portofoliilor pe care le va prezenta la angajare, solicitare a unui loc de muncă sau la înscrierea în concurs. Acest modul trebuie să ordoneze anumite aspecte de autoevaluare și autoprezentare, dincolo de asimilarea modelului de cerere sau CV.

În clasa a IX-a textele din modulul respectiv țin mai cu seamă de publicitate și implică nu numai înțelegerea anunțului de reclamă și a spotului publicitar, ci și producerea lor, manifestarea de creativitate și gândire nestandardizată. Expus diferitor variante de publicitate, uneori chiar deranjante și excesive, elevul oricum va fi influențat de ele, dar nu întotdeauna va percepe informațiile ascunse; nu întotdeauna va citi textele non-continui ale afișelor, panourilor etc. Și în aceste cazuri, examinate în bloc, panourile și spoturile publicitare trebuie să intre în demersul didactic respectând integral taxonomia sarcinilor didactice, după Bloom, dar în ceea ce ține de producere și apreciere a valorii estetice, e firesc să se aplice și taxonomiile lui Dave și Krathwohl.

Bibliografie

1. Cadrul European Comun de Referință pentru Limbi, Chișinău, 1993.
2. COSOVAN, Olga, *Formarea competenței acțional-strategice prin studiul textelor funcționale*, în: *Competența acțional-strategică?! Coordonator Viorica Goraș-Postică. Ch., Pro Didactica, 2012.*
3. *Raportul PISA 2009+*, www.aee.edu.md.
4. Studiu de evaluare a impactului în clasele a VIII-a și a X-a în anul de studii 2009-2010, www.civis.md.